

СЛОБОДАН МИЦКОВИЌ

ПРЛИЧЕВ ВО СЛОВЕНСКИ И БАЛКАНСКИ РАМКИ

Писателите од минатото не обврзуваат на повеќе начини: тие се исправаат пред нас со потребата да бидат вреднувани, да бидат читани, толкувани, објаснувани, тие се излагаат пред нас со сета своја ранливост и незаштитеност, препуштени, ете, во овој миг, на судот на историјата. А тој суд сега го создаваме ние, препуштајќи го натаму и нашиот суд, и авторот, пак на судот на историјата. Забележуваме, меѓутоа, дека не сите автори од минатото предизвикуваат таков интерес и таква скрупулозна, почитувачка и заинтересирана односка. Секогаш некои од тие наши претходници ќе бидат повеќе пред нас, поголем предизвик, посилен поттикнувач. Еден од авторите од нашиот деветнаесетти век што најживо не интересира, што преокупирал редица истражувачи, издавачи, љубители и поклоници, преведувачи, толкувачи, пасионирани приврзаници и љубопитници — е Григор Прличев. Има, веројатно, објаснување што можеме да го прифатиме и само како чисто човечко, сочувство, зашто аурата на трагичноста секогаш го привлекува човековото внимание, разбирање и сочувство. Околу маченичката глава на Прличев таа аура свети темно и болезнено, од неговите први детски сиромашки, скудни години. Но, прашањето е што денес за нас значи Прличев — поетот, преведувачот, беседникот, хроничарот, јазикознаецот и јазиконезнаецот, прозаистот, просветителот, народниот деец и борец? Секако многу. Тука ќе се обидеме да согледаме некои реалии од неговото дело и во неговата појава што даваат можност да го определиме како поет што припаѓа и кон една поширока, словенска и балканска провениенција. Зашто, токму происходот на некои основни особености во поезијата на Прличев, како и на неговото сфаќање за јазичката ситуација во Македонија и пошироко, во словенскиот свет — ни даваат основа за едно такво разгледување. Тоа може, ни се чини, покрај несомнените историски специфичности во развојот на нашата книжевност, а особено во нашата книжевност од деветнаесеттиот век, сепак да придонесе да се види таа и во еден

поопшт тек, во рамките на актуелни движења во поширок простор, во историски процеси што не се само наши, македонски.

Во текот на осумнаесеттиот век, при крајот, се огласува почетокот на една класицистичка книжевност во рамките на литературите на балканските народи, особено во регионите што не се под османлиска управа. Класицизмот, освен тематските обележја, прозодијата и жанровските определби, го карактеризира и јазикот. На балканскиот простор тој е или латински, или старогрчки (со пробиви на катаревсот) или некоја од варијантите на црковнословенскиот и словеносербскиот јазик со пробив на русизми. Прличев го прифаќал „Хомеровиот јазик“ од редица причини. Не треба да се запостави фактот дека Прличев тој јазик го познава извонредно продлабочено, за што има сведоштва и од неговиот живот а, пред се во неговото дело. Таа увлеченост со грчкиот јазик Прличев самиот ја објаснува како определба за литературата која во древноста е пишувана на тој јазик, за класичната литература. Но не само јазикот, туку пред се строежот на неговото дело се стреми да го искаже класичниот книжевен идеал. Не може да се рече дека Прличев во рамките на балканската книжевна ситуација од неговото време е задоцнет класицист. Кон шеесеттите години, иако во Србија, на пример, Вуковата кауза сосем го има освоено поимањето на јазикот како книжевен само во врска со чистите народни извори, сепак е уште силна и продуктивна и линијата на класицистичкото поимање на книжевноста. Особено е тој статус жив и траен среде публиката која бавно и постепено ги менува своите навики. Класицистичкото определување на редица автори се уште живее и во рамките на новиот, романтичарски аспект. Па дури и кај самиот Његош, малу постар современик на Прличев, тие два аспекта се мешаат и се преплетуваат. За нас е, ни се чини битно што Прличев можеме да го согледаме и во рамките на тој општ балкански а пред тоа и европски тек.

II

Но, според некои белези, од кои повеќето се и доминантни, Прличев можеме да го согледаме и во рамките на романтичарското движење. Во двете магистрални дела на Прличев, во *Сердарот* и во *Скендербеј*, самиот извор на пеењето е типичен за романтичарското поимање — во првиот случај тоа е случка од

животот која е опеана и во народна песна, случка што се збиднува речиси во времето на Прличев; во вториот случај се работи за враќање во историјата, во трагање по силни личности, по возбудливи настани што се случиле во минатото. Но, ако кај Прличев настаните се устроени според класицистичкиот модел (тука се големите гестови на јунаците, трагиката на настаните, судирите на убедувањата и на етичките принципи), ликовите во голем дел се искажани како носители на една романтичарска особеност. Освен тоа, кај Прличев го наоѓаме во мошне изјаснет вид она што Миодраг Поповиќ, во рамките на почетоците на романтизмот кај Србите, го подразбира под „патријархален романтизам“. Најсуштествено, тоа се согледува на линијата на која Прличев се застапува за етичките принципи што произлегуваат од народниот живот, од патријархалното устројство, како од извор на сите вистински вредности. Трагајќи по класичниот јунак, односно по херојскиот етнос кој е подвижник во класичниот епос, Прличев го наоѓа, во своето време, романтичарскиот модел на малиот народ што се бори за слобода, за опстојување. Вградувајќи го во својата хероика македонскиот и албанскиот народ, Прличев остварува нешто повеќе од својата амбиција — не само класичен судир меѓу правдата и неправдата, туку и една датумација искажана во романтичарското пеење на неговите современици од другите балкански книжевности (Соломос, Кавафис, Милутиновиќ-Сарајлија, П. П. Његош, Мажураниќ, Н. Фрашери). Тоа е стремежот да се искаже бунтот против поробувачите, против освојувачите, да се заштити родното огниште, да се искаже восхит кон бранителите на тие вредности.

III

Односот на Прличев кон јазикот е, од една страна, специфичен (неговото приврзување за јазик што е сосем надвор од неговото словенско потекло, за грчкиот јазик), но не докрај и не на некој ексклузивен начин. Зашто, не треба да заборавиме дека Прешерн има германско-латински фази, дека и Бранко Радичевиќ пишува стихови на германски. И на Прличев грчкиот јазик му е јазик на школувањето и на интелектуалното стасување и созревање. И на тој начин Прличев е во некои текови на балканските книжевни состојби. Но, кога го отфрли грчкиот јазик, во основа единствениот јазик што можеше да го искаже

неговото книжевно определување и што тој го знаеше како јазик на својата книжевна судбина, Прличев влегува исто така во еден јужнословенски тек. Напуштајќи го панелинизмот, тој се приклонува кон панславизмот и неговото јазичко определување има таква подлога. Настојувањето да создаде еден општословенски јазик кај него беше условено од потребата да го превозмogne својот народен говор, својот охридски дијалект и да се најде во рамките на еден развиен, пред се книжевен јазик, кој ќе му овозможи да се искажува и натаму на хомеровско ниво. Тоа е неговиот обид да се препее *Илијада* на тој општословенски, но во основа само негов јазик. Во оваа намера на Прличев, која тој тешко ја страда, има примеси и од едно општо панславистичко движење кое како културно и политичко решение на многумина Јужни Словени тогаш им стои како прифатливо, а има и една чисто класицистичка линија што е диктирана од потребата да се искажува книжевното гледиште, а и да се создава самата книжевност на еден јазик што има во себе и патос, и традиција во книжнината, низ времето и низ историјата. Не се далеку од обидот на Прличев сите класицисти на српската литература, но и романтичарското перо на Сима Милутиновиќ Сарајлија, на пример.

Прличев, како трагична личност, како човек што е непрестајно во конфликти со средината, со своето време, со големците и моќниците на политичката и црковната власт, како човек нервчик, избувлив, како болник, како човек со тешка судбина — непрестајно не наведува да го согледаме како осаменик, како исклучок, како човек со силно изразена индивидуалност. Во голема мера тоа е точно и тоа е така кога се говори за поетот. Но кога се говори за делото на тој поет, за неговите творечки и интелектуални творби, согледуваме, ни се чини, дека тој припаѓа кон една поширока поетска заедница, дека неговата судбина има свои сопатници и сопаталци низ целиот балкански простор. Тој не е осамен, тој не е исклучен, тој е во магистралниот тек. Заедно со него и ние и нашата книжевност од минатиот век.

СЛОБОДАН МИЦКОВИЧ

ПРЛИЧЕВ В СЛАВЯНСКИХ И БАЛКАНСКИХ РАМКАХ

РЕЗЮМЕ

Автор этого текста замечает некоторые реалии в деле Григора Прличева, определяя его поэтом принадлежащем однос более широкой славянской и балканской провиниенции. Автор заключивает, что пение Прличева возможно понять рамках романтического движения, не смотря на то что у Прличева модели поэтического выражения устроены согласно класицистическим, а образы являются носителями сркой романтической своеобразности. Замечая его в сравнительном контексте с Соломосом, Кавафисовом, Милутинович—Сарайлией, Негошен и Н. Фрашиерием, автор предлагает своеобразное толкование о повязанности пения Прличева с более широкой поэтической общностью в славянском и балканском просторе.

SLOBODAN MICKOVIC

PRLICEV IN SLAVIC AND BALKAN DIMENSIONS

S U M M A R Y

The author of this contribution writing about the work of Grigor Prličev determines him as a poet which belongs to a broader Slavic and Balkan dimensions. He points out that Prličev's chanting might be faced within the frameworks of the romanticism's movement though the models of the poetic expression with Prličev are arranged according to the classic ones and the characters are bearers of an ehpressive romanticistic feature. Facing it in a comparative context with Solomos, Kavafis, Milutinović-Sarajlija, Njegoš and N. Frašeri, the author offers his interpretation of the connection of Prličev's chanting with the wider poetic community in the Slavic and balkan space.